

5. Заретдинов Караматдин Курбанбаевич. «Миллий-муסיқа меросимизни билиш, тушунчаларини шакллантиришининг бугунги аҳволи ва зарурияти». *Oriental Art and Culture* 3.4 (2022): 47-52.
6. Zaretdinov K. «Conditions for the formation of national-musical thinking of students in the activities of musical circles».
7. Zaretdinov K. «Getting students to know our national musical heritage is the current state and necessity of forming their concepts».

REZYUME. Ushbu maqolada musiqa pedagogikasi muammolari muhokama qilinadi. Musiqa pedagogikasi boshqa fanlarda uchramaydigan o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradigan musiqani o'qitishdir. Bu muammolar musiqa o'qituvchilarining o'z o'quvchilariga samarali ta'lim berishda, o'quvchilarning fanni o'zlashtirib, muvaffaqiyat qozonishlarida qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Musiqa pedagogikasining asosiy muammolaridan ba'zilari mavhum tushunchalarni o'rgatish, musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirish, turli xil ta'lim uslublarini moslashtirish, nazariya va amaliyotni muvozanatlash, dars vaqtining cheklanganligi, resurslarning cheklanganligi va individual ehtiyojlarni qondirishdir. Bu qiyinchiliklarni yengib o'tish uchun musiqa o'qituvchilari ijodkorlik, maqsadga yo'naltirilganlik va o'qitish usullariga moslashishlari kerak. Ushbu muammolarni hal qilish orqali musiqa o'qituvchilari o'z talabalari uchun ijobiy va boyituvchi ta'lim tajribasini yaratishlari mumkin.

РЕЗЮМЕ. В представленной статье рассматриваются проблемы музыкальной педагогики. Музыкальная педагогика – это преподавание музыки, которое ставит перед собой уникальные задачи, которых нет в других предметах. Эти проблемы могут мешать преподавателям музыки эффективно обучать своих учеников, а ученикам – учиться и добиваться успехов в этом предмете. Некоторые из основных задач музыкальной педагогики включают преподавание абстрактных концепций, развитие музыкальных навыков, учет различных стилей обучения, баланс теории и практики, ограниченное время занятий, нехватку ресурсов и удовлетворение индивидуальных потребностей. Чтобы преодолеть эти проблемы, преподаватели музыки должны быть творческими, целеустремленными и адаптируемыми в своих методах обучения. Решая эти проблемы, преподаватели музыки могут создать позитивный и обогащающий учебный опыт для своих учеников.

SUMMARY. The presented article deals with the challenges of music pedagogy. Music pedagogy is the teaching of music and it presents unique challenges that are not found in other subjects. These challenges can make it difficult for music educators to effectively teach their students and for students to learn and excel in the subject. Some of the main challenges of music pedagogy include teaching abstract concepts, developing musical skills, catering to different learning styles, balancing theory and practice, limited class time, lack of resources, and addressing individual needs. To overcome these challenges, music educators must be creative, dedicated, and adaptable in their teaching methods. By addressing these challenges, music educators can create a positive and enriching learning experience for their students.

BIBLIOGRAFIYA HÁM MÁDENIYAT

МӨЛИМЛЕМЕ - КИТАПХАНА МӘКЕМЕЛЕРИНДЕ ЭЛЕКТРОН РЕСУРСЛАРДЫ ХУҚЫҚЫЙ ҚОРҒАҰДЫҢ АКТУАЛЬ МӘСЕЛЕЛЕРИ

Д.А.Айтымова - үлкен оқытушы

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: кутубхона, муаллиф, хукук, электрон, ресурс, нусха, шартнома, қонун, интеллектуал, адабиёт, асар, мультимедиа.

Ключевые слова: библиотека, автор, право, электронный, ресурс, копия, договор, право, интеллектуал, литература, произведение, мультимедиа.

Key words: library, author, law, electronic, resource, version, contract, intellectual, literature, copy, multimedia.

Авторлық хуқықының тийкарғы мақсети инсанның интеллектуал искерлигин қорғау хәм хұрмет етиў болып есапланады. Электрон ресурсларды хуқықы қорғау тек

ғана жазылыў ямаса жәхән мағлыўматлар базаларынан пайдаланыўға мүмкиншилиқ жаратыўда ғана емес, ал, локал хәм корпоратив тармақта өз электрон

китапханаларын қәлиплестириўде де зэрүрли болып есапланады. Бул ҳуқықтың тийкарғы мақсети – инсанның интеллектуаль искерлигин қорғаў хәм коллап-қуўатлаўдан ибарат. Автордың ҳуқықларын қорғаў юридикалық система болып, ол материаллық ҳуқықый системаның бир бөлеги деп көрсетиледи. Авторлық ҳуқықы дөретпелерге өзиниң улыўма қатаң талапларын қояды, мысалы, автор өз жумысының руўхый ҳуқықына ийе, ҳеш ким автордың руқсатысыз оны өзгертиўи ямаса автордың фамилиясын көрсетпестен пайдаланыў ҳуқықына ийе емес. Өзбекстан Республикасында авторлық ҳуқықы «Авторлық ҳуқықлары хәм түрлес ҳуқықлар ҳаққындағы» (2006) нызам менен белгиленген. Әдебиятлардан китапханаларда пайдаланыўда авторлық ҳуқықын қорғаўда усы нызамның бир қатар статьяларынан пайдаланыўымыз мүмкин. Китапхана мәлимлеме ресурсларынан пайдаланыў жеделлиги ең көп ушырасатуғын қубылыслардың бири болғанлығы ушын китапхана хызметкерлери қандай да айрықша шәртлерин есапқа алып, мәлимлеме ресурсларынан пайдаланыў шеклеўлери хәм де имканиятлары шеңберинде үйрениўимиз зэрүр. Мысал ушын, автор өз шығармасының электрон формасынан тек ғана бул китапхана шеңберинде (компьютер оқыў залында) және оның оқыўшылар ушын нуска алып пайдаланыўға руқсат бериўи мүмкин. Ол электрон версиясын, сатыўда пайызлы үстемелерин талап етиўи ямаса ҳеш қандай шеклеўлерсиз китапхана ресурсларынан пайдаланыўда толық еркинлик бериўи мүмкин. Авторлық шәртнамасында шығармадан пайдаланыў ҳуқықы қанша мүддетке өткерилиўи ҳаққындағы шәрт белгиленбеген жағдайда, шәртнама дүзилген сәненден баслап, 5 жыл өткеннен кейин, егер пайдаланыўшы шәртнаманы бийкар еткенге шекем кеминде алты ай алдын бул ҳаққында жазба түрде ескертилген болса, шәртнама автор тәрәпинен бийкар етилиўи мүмкин. Электрон ресурсларды жаратыў хәм пайдаланыўда авторлық ҳуқықын қорғаў бойынша әҳмийетли тәрәплерин көрсетиўи мүмкин. Дәстүрий хәм электрон көринисте усыныс етилгенде авторлық ҳуқықы объектлери сыпатында әдебий дөретпелер (көркем әдебиятқа байланыслы: көркем, илимий, оқыў, публицистикалық хәм басқа дөретпелер), драма хәм сценарий дөретпелери, текстли ямаса текстсиз музыка

дөретпелери, музыкалы драма дөретпелери, хореография дөретпелери, аудиовизуал дөретпелер, реңли суўрет, мүсиншилик, графика, дизайн дөретпелери хәм суўретлеў көркем өнериниң басқа түрлери, сахна безеўи, көркем өнери шығармалары, фотография дөретпелери, геологиялық карталар хәм басқа (топография хәм басқа пәнлерге тийисли сызылмалар, эскизлер) дөретпелер есапланады. Дөретпениң түп нускасында автор ретинде көрсетилген шахс егер басқаша жағдай тастыйықланбаған болса, дөретпе авторы есапланады. Электрон толық текстли мағлыўматлар базасын хәм мультимедиалы мағлыўматлар базасын жаратыўда кимниң дөретпелеринен, қайсы дәрежеде (толықлығынша ямаса бөлек, текстли ямаса мультимедиалы формада) пайдаланғанын есапқа алыў керек. Автор шығармадан хәр қандай формада хәм хәр қандай усылда пайдаланыў толық ҳуқықына ийе. Автор китапханаға өз дөретпелерин санлы көринисте өткерий, мағлыўматлар базасында сақлаў, интернет арқалы тарқатыў ушын руқсат бериўи ямаса руқсат бермеўи мүмкин. Автор өз шығармасынан электрон көринисте пайдаланғанлығы ушын сыйлық алыў ҳуқықына да ийе. Бул ҳуқық автор хәм китапхана ортасында арнаўлы шәртнама дүзий менен белгиленеди. Автор разылығысыз хәм төлеўсиз қандай жағдайларда олардың дөретпелерин электрон китапханаға киргизий мүмкин? Қайтыс болғанына 50 жыл болған авторлардың дөретпелеринен китапхана тосықларсыз пайдаланыўи хәм китапханада сақланатуғын әйемги қолжазбалардан ҳеш бир қосымша руқсатларсыз санлы көринисте келтирилиўи мүмкин. Соның менен бирге, дәрама алыўды гөзлемеген ҳалда автордың ямаса басқа ҳуқық ийесиниң разылығысыз хәм тийисли төлемин төлемеген ҳалда, лекин шығармасынан пайдаланылып атырған автордың фамилиясы, исми, әкесиниң аты хәм әлбетте, дөретпе алынған деректи көрсеткен жағдайда китапханалар хәм архивлер тәрәпинен дөретпениң жоғалған ямаса жарамсыз болып қалған нускаларын қайта тиклеў, алмастырыў соның менен бирге, өз фондларынан бул дөретпелерди қандайда себеп бенен жоғалтқан басқа китапханалар хәм архивлерге шығармалардың нускаларын бериў ушын баспадан шығарылған шығарманы, китапханалар хәм архивлер тәрәпинен пукаралардың оқыў хәм изертлеў

мақсетлериндеги сораўлары бойынша, соның менен бирге, тәлим мәкемелери тәрәпинен аудитория шынығыўлары ушын жыйындарда, газеталар хэм басқа дәўирли баспаларда баспадан шығарылған айырым мақалалар хэм киши көлемли дөретпелерди, баспадан шығарылған жазба дөретпелерден (сүүретли ямаса сүүретсиз) қысқа бөлеклерин бир нускада нуска алыўға руқсат бериледи. Дүньяның жетекши китапханаларының хужжетлерди нускалаў бойынша авторлық хуқықлары тәжирийбесин үйренгенимизде, төмендеги хуқықый шеклеўлерди көриўимиз мүмкин. Хуқық нормалары тийкарында хәр бир китапхана пайдаланыўшыларын өз фондларында сақланып атырған хужжетлер авторлық хуқықы, интеллектуаллық мүлк қорғаўы астында екенлиги ямаса басқа нызамшылық хужжетлер тийкарында қорғалыўы түсиндирилиўи керек. Бул мақсетлер әдетте қолланбалар, авторлық хуқықы туўрысындағы көрсетпелер хэм пайдаланыў хаққында хабарландырыўлар арқалы тарқатылады. Авторлық хуқықы автор қайтыс болғаннан кейин жетпис жылға шекем әмел етеди. Британия китапханасында бундай авторлардың дөретпелеринен нуска алыў ушын шығарманың хуқықый ийелеринен руқсат алыныўы ямаса нуска алыў ушын төлемин төлеўи керек. Лекин бул тәртип коммерциялық болмаған мақсетте пайдаланыўшылар ушын қолланылмайды. Муғдарлық шеклеўлер хаққында айтатуғын болсақ китапханалар фондындағы материалларды нускалаў хэм көбейтиўде тек жеке хэм коммерциялық болмаған мақсетлерде пайдаланыў ушын руқсат етиледи, басқа хеш қандай мақсетлерде пайдаланыў мүмкин емес. Шама менен сондай мазмундағы текст китапханалардың нускалаў бөлими қағыйдаларына киритилген.

Британия китапханасы өз пайдаланыўшыларының нускалаўдағы мақсети: илимий изертлеў ямаса ғәрезсиз тәлим алыў мақсетинде екени хэм хеш қандай коммерциялық мақсетлерге емес екенлигин арза-бланк толтырған ўақытта ескертеди. Британия китапханалары хэм Франция Миллий китапханасы сайтларында муғдарлық белгилерине қарай шегаралаўлар көрсетилген. Францияда китапларға салыстырғанда төмендеги қағыйдалар қолланылады. Бунда китаплардың улыўма көлеминиң 10% нускалаў мүмкин, газетажурналлардан болса, 30% нускалаў мүмкин. Британия китапханасында китаплардан 5% ке

шекем ямаса бир бөлимин, бир мақаланы пүтинлигинше ямаса егер мақала үлкен болса, журнал, газетаның 5% ге шекем нуска алыўға руқсат береді. Өзбекстанда бүгинги күнде мәлимлеме китапханашылық жумыс процесслерин автоматластырыў хэм электрон китапханалар жаратыў менен байланыслы болған мәлимлеме орталығы тез пәт пенен раўажланып бармақта.

Мәлимлеме технологияларының кең қолланылыўы электрон көринистеги мәлимлемениң кең тарқатылыўы, оннан нуска көшириўдиң жеңиллиги, әпиўайылығы хэм хәммениң бул имканиятлардан пайдалана алыўы, тек ғана инсанияттың интеллектуаллық мийнетиниң жемиси болған дөретпелер жаратылыўына, бәлки санлы көринистеги интеллектуаллық мүлк объектлериниң пайдаланыўшылар хэм мүлк ийелери ортасындағы келиспеўшиликлердиң келип шығыўына да себепши болмақта. Көплеген университетлер, мәлимлемекитапхана мәкемелери өзиниң электрон ресурсларын электрон каталог, толық текст көринистеги мағлыўматлар базасы, мультимедиа көринисинде қәлиплектирип атыр. Журнал мақалалары, китаплар, басқа түрдеги шығармаларды киргизип атырғанда, көбинесе, авторлық хуқықлары менен байланыслы сораўлар туўылады. Өз шығармасының электрон форматта интернет ямаса локаль тармақ арқалы ашық пайдаланылыўына ямаса сатылыўына автор разы бола ма? Оқытыўшы өз лекцияларын билимлендириў мәкемелериниң электрон китапханасына усыныўды қәлей ме? Мағлыўмат базаларымызға шет ел авторларының ямаса баспаларының разылығысыз электрон сабақлықлар, мақалалар хэм басқа да ресурсларды киритиў дурыс деп есаплаў мүмкин бе? Усы машқала бүгинги күнде, тек ғана, электрон ресурсларды қәлиплектириў жумысларын енди баслап атырған мәмлекетлерде актуал мәселе болып есапланады. Соны да атап өтиў керек, шет ел баспасөз хэм мәлимлеме қуралларында раўажланған мәмлекетлердеги авторлық хуқықын қорғаўы мәселелери менен байланыслы суд процесслери хаққындағы мақалалар тез-тез көзге шалынып атыр. Көплеген авторлар глобал мәлимлеме меканында өзлериниң хуқықлары бойынша пикирлерин билдирмекте.

Шығармаларды электрон усыныўдың хәр қыйлы түрлери, мәлимлемени тарқатыўда интернет хэм телекоммуникация қурал-

ларының үлкен имканиятлары өз гезегинде дөретпе жаратыўшылар ушын авторлық хуқықын қорғаў машқалаларын жүзеге келтирди. Усы мүнәсибет пенен электрон ресурсларын қәлиплестириўши мәлимлеме - китапхана мәкемелери хәм басқа шөлкемлер усы ресурслардың авторлық хуқықлары қорғалғанлығын, олардан пайдаланыў хуқықына қаншелли ийе екенликлери, республикамызда усы мәселеге қаратылған хуқымет қарарлары хәм нызамлардың бар екенлигине итибар қаратыўлары зэрүр. Бунда үлкен жуўапкершилиқ қымбатлы электрон фондларға ийе болған хәм жаңадан жаратып атырған мәлимлеме-китапхана мәкемелери жуўапкершилигине түседи. Баспалардың хуқықый ийелери хәм авторлар менен

дүзилетуғын шәртнамалардың нызамшылық тийкарында дүзилетуғын шәртнамалар формасы ислеп шығылған болып, бул келешекте авторлық хуқықларын бузбаған халда юридикалық хуҷжетлерди қәлиплестириўге тийкар етип алынады. Шәртнамалар универсал характерге ийе болса да, бунда мәлимлеме китапхана мәкемелери менен авторлар ортасында дүзилетуғын келисимлер толық көрсетилген. Авторлар тәрепинен Өзбекстан Республикасы нызамшылығы хәм халықаралық тәжирийбелер тийкарында қәлиплестирилген шәртнамалардың стандарт формалары берилген. Шәртнамада автор талаплары, анық жағдайлар тийкарында өзгертилиўи, толтырылыўы мүмкин.

Әдебиятлар

1. Муаллифлик ва турдош хуқықлар тўғрисида: Ўзбекистон Республикасининг Қонуни: ЎРҚ - 42. 2006-й. 20-июль // Халқ сўзи. – 2006-й, 21-июль.
2. Рахматуллаев М.А., Ганиева Б.И. Жаҳон ахборот ресурслари: дарслик. – Т.: Алоқачи, 2019. – 188 б.
3. Рахматуллаев М.А. Проблемы и решения организации открытого доступа к информационным ресурсам: Сборник.– Т.: Изд. Национальной библиотеки Узбекистана, 2011. – С.7-14.
4. Aytimova, D. From the history of the formation and development of the first libraries in Karakalpakstan. Scientific Journal of the Fergana State University, 28(5), https://doi.org/10.56292/SJFSU/vol28_iss5/a49-53

РЕЗЮМЕ. Электрон фондларға эга бўлган ахборот-кутубхона муассасалари маъсулияти, уларнинг шу борада қонунларға риоя этиш масалалари ҳақида сўз юритилган.

РЕЗЮМЕ. Обсуждены ответственность информационно-библиотечных учреждений, владеющих электронными фондами, и выполнение ими соответствующих нормативных документов.

SUMMARY. The responsibility of information and library institutions that own electronic collections and their compliance with relevant regulatory documents are discussed.

UDK.721-321 (2024)

INSANNÍŇ RUWXÍY BAYLÍGÍNA KÓRKEM ILAJLARDÍŇ TÁSIRSHEŇLIGI

M.Esanov - oqıtıwshı

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filiali

Tayanch so‘zlar: madaniyat va san’at, avlodtan-avlodga, manaviyat, milliy kolorit, mahalla, madaniy tadbir.

Ключевые слова: культура и искусство, из поколения в поколение, духовность, национальный колорит, махалла, культурное событие.

Key words: culture and art, from generation to generation, spirituality, national color, mahalla, cultural event.

Mámleketimizde alıp barılıp atırған ekonomikalıq, siyasiy jumislar menen bir qatarda, mádeniy aǵartıw, huqıqıy hám tárbiyalıq tarawlarda kóplegen reformalar ámelge asırılmaqta.

Húrmetli Prezidentimiz SH.Mirziyoev usı baǵdarda mádeniyat hám kórkem-ónerge baylanıslı bolǵan tarawlarda jurttımshlıǵı, watanımızdıń rawajlanıwı, kámil insan sıyaqlı túsiniklerdiń áhmiyetli jemisi bizlerge